ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.162.1’373

І. А. Аскерова

ПОЛЬСЬКІ ЕМОТИВИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ТРИВОГИ ТА НЕСПОКОЮ

Стаття присвячена поглибленій історико-етимологічній та семантико-структурній характеристиці лексики на позначення емоційних станів тривоги, хвилювання, неспокою у польській мові. Розглядаються семантичні, граматичні, лінгвокогнітивні властивості, а також походження та формально-деривaційний і значеннєвий розвиток відповідних лексем. Обидва емотиви – trwoga і niepokój – характеризуються у сучасній польській мові широкою сполучуваністю, на основі якої відтворено образ тривоги та неспокою у свідомості носіїв польської мови. Простеження значеннєвої і формальної еволюції цих назв на тривалому хронологічному відтинку виявило, що аналізовані апелятиви у старопольську добу не означали душевного переживання, а номінували цілком конкретні ситуації – суперечку, конфлікт, сутичку, розруху, незгоду і под. Протягом історичного розвитку польської мови лексеми пол. trwoga, niepokój набули вторинного «емоційного» сенсу, який сьогодні є основним.

Ключові слова: *емотивна лексика, мовна картина світу, концептуалізація, семантика, етимологія.*

DOI 10.34079/2226-3055-2021-14-24-51-59

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку мовознавчої науки характеризується посиленим інтересом учених до лінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних аспектів вивчення мовних одиниць. У межах антропо-й етноцентричної парадигми мова розглядається не лише як засіб спілкування, а передусім як скарбниця інформації, яку накопичив певний колектив протягом багатьох століть свого існування. При цьому така інформація існує не в хаотичному вигляді, вона є значною мірою організованою й ієрархічно структурованою, втіленою у мовній картині світу народу. Важливим фрагментом цієї візії світу є образи внутрішніх почуттів і переживань особи, як позитивних, так і негативних, з яких останні представлені в мові значно багатше, ширше і яскравіше. Одним із фундаментальних негативно маркованих психічних феноменів є страх.

Аналіз досліджень з теми статті та її актуальність. Пропонована розвідка присвячена комплексному синхронічно-діахронічному вивченню кількох конституентів семантичного поля страху у польській мові. Польські лінгвісти неодноразово звертали свою увагу на відповідну групу лексики (Е. Єнджейко, А. Карась, І. Новаковська-Кемпна, А. Спагінська-Прушак, К. Томчак, М. Якубович та ін.), однак вони розглядали, як правило, лише домінанту пол. ***strach***, при цьому чималі масиви відповідних мовних одиниць досі не дістали наукового висвітлення. Слід зауважити, що найменш вивченим у сучасній лінгвополоністиці досі залишається історичний аспект, який розкриває генезу назв емоцій, їх формально-деривaційний розвиток, моделі первісної семантичної мотивації та закономірності подальшої смислової еволюції.

Метою статті є відтворення образу тривоги, неспокою, хвилювання у польській мовній свідомості. **Об'єкт** дослідження становлять польські лексеми ***trwoga*** і ***niepokój*** та їхні деривати, що позначають це негативно конотоване психічне переживання, а **предмет** – семантичні, граматичні, лінгвокогнітивні властивості, а також походження та формально-дериваційний і значеннєвий розвиток відповідних лексем.

Матеріалом для аналізу слугували численні тлумачні, фразеологічні, етимологічні лексикографічні джерела польської й інших слов'янських мов, словники синонімів і близькозначних слів, Національний корпус текстів польської мови, а також монографічні дослідження у галузі психології емоцій та почуттів людини.

Виклад основного матеріалу. Поняття «тривога» вперше було запроваджене у психологію З. Фройдом, і на сьогодні багато вчених кваліфікує його як різновид страху. Так, З. Фройд, поряд з конкретним страхом (*Furcht*), виділяв невизначений, неусвідомлений страх (*Angst*). Сучасні психологи визначають тривогу як емоційний стан гострого внутрішнього беззмістовного неспокою, пов'язаного у свідомості індивіда з прогнозуванням невдачі, небезпеки або очікування чогось важливого, суттєвого для людини в умовах невизначеності (Ильин, 2001, с. 142). У сучасній польській мові для найменування цього психічного дискомфорту використовується лексема *trwoga*, яка є моносемічною і тлумачиться у словниках як «стан, відчуття неспокою з приводу того, що може статися, що загрожує; страх, жах» пор. *trwoga przed czymś nieznanym*. Зауважимо, що в колокації *dzwonić / bić / uderzać na trwogę* лексема зберегла давній сенс «давати сигнал про небезпеку, дзвонячи у дзвони», але наведене словосполучення, як правило, вживається у переносному значенні «бити на сполох; застерігати перед небезпекою, попереджати про загрозливу ситуацію» (Bańko, 2014, t. 2, c. 855; Szymczak, 1981, т. 3, с. 500).

А. Вежбицька, аналізуючи польську лексему *trwoga*, подає таку її дефініцію: «*trwoga* – це те, що ми відчуваємо, коли відчуваємо, що з нами станеться щось погане, і прагнемо, аби цього не сталося» (Wierzbicka, 1971, с. 41).

Польське *trwoga* характеризується у сучасній польській мові достатньо широкою сполучуваністю. Можна, зокрема, виділити такі групи:

• «*прикметник + іменник trwoga*» на позначення різних проявів досліджуваної емоції: *bezgraniczna, chorobliwa, ciągła, nagła, nieokreślona, niepojęta, szalona, śmiertelna, wielka, zabobonna trwoga*, а також *trwoga wojenna* «паніка, переполох»;

• «*іменник trwoga + іменник у Р. в.*» та «*іменник trwoga + іменник в О. в. з прийменником* ***przed***», що вказує на причину виникнення тривоги: *trwoga oczekiwania / śmierci; trwoga przed napastnikami / przed napadem / przed czymś nieznanym* та ін.;

• «*іменник trwoga + іменник у З. в. з прийменником* ***o***», що вказують на об'єкт переживання: *trwoga o kochanego człowieka / o przyszłość* тощо;

• «*дієслово + іменник trwoga в ролі прямого додатка*», що вказує на об'єкт дії: *budzić / rozsiewać / siać / szerzyć / wywoływać trwogę* тощо;

• «*дієслово + іменник trwoga у З. в. / Р. в.*» на позначення відчуття аналізованої емоції: *poczuć (w sobie) / uczuwać trwogę; drżeć / umierać / zamierać z trwogi* тощо.

Асоціативно-образні контексти зі словом *trwoga* дають змогу констатувати, що в польській мові аналізована лексема концептуалізується, по-перше, як субстанція, яка наповнює тіло людини, – *ktoś jest pełen trwogi / ma oczy pełne trwogi, napełniać / przepełniać kogoś trwogą* тощо, по-друге, як хижа істота, яка вороже налаштована проти людини, – *trwoga ciśnie serce / obezwładnia / opanowuje / zdejmuje kogoś / pada na kogoś / owłada kimś; ktoś jest miotany / ogarnięty / zdjęty trwogą, а також як зерно – rozsiewać / siać trwogę*.

Іменник *trwoga* в сучасній польській мові є парадигматичним дериватом типу nomina actionis від дієслова *trwożyć się* «боятись, відчувати страх» (*trwożyć się o jutro, o swoją przyszłość*), який мотивує також каузатив *trwożyć* «викликати страх» (*Najmnieszy szelest ją trwożył*), а також префіксальну форму док. в. *zatrwożyć się* «відчути тривогу» (*Zatrwożył się o swoją przyszłość*) і перех. *zatrwożyć* «настрашити когось» (*Zatrwożyły kogoś złe wieści*) (Szymczak, 1981, т. 3, с. 501, 908).

Від згаданих вище дієслів утворено іменники типу nomina actionis *trwożenie (się), zatrwożenie*, значення яких є синонімічним до *trwoga*, а також дієприкметник *zatrważający* і дієприслівник *zatrważająco* (Szymczak, 1981, т. 3, с. 501, 908).

До спільнокореневих лексем належать прикметники *trwożny* «той, який відчуває тривогу; сповнений тривоги» та *trwożliwy* «такий, якого легко налякати» (*trwożliwe sarny*) і «такий, який виражає тривогу» (*trwożliwe oczy, spojrzenie*); останній мотивує nomina essendi *trwożliwość* «схильність до відчуття тривоги» (*trwożliwość zachowania się*).

Серед прислівникових утворень виявлено *trwożnie* «з тривогою, неспокійно» (*patrzeć, szeptać trwożnie*) та *trwożliwie* «з тривогою, боязко» (*oglądać się trwożliwie na wszystkie strony*) (Szymczak, 1981, т. 3, с. 501, 908). Зауважимо, що всі наведені деривати є стилістично забарвленими і функціонують у мові художньої літератури.

Щодо походження аналізованої лексеми, то на тлі загальнослов'янського мовного ареалу континуанти псл. **trьvoga* послідовно відтворюються у східнослов'янських, а також польській і болгарській мовах (пор. укр. *тривога*, рос. *тревога*, блр. *трывога*, пол. *trwoga*, болг. *тревога*) й означають «сильний неспокій, хвилювання (як правило, в очікуванні небезпеки або чогось невідомого)», а також «шум, переполох», «сигнал про небезпеку (наприклад, *бити тривогу*)» (Білодід, Бурячок та Гнатюк, 1979, т. 10, с. 253; Ожегов, 1990, с. 807; Стоянов, Чмир, 1988, с. 692; Szymczak, 1981, т.3, с. 501, 908).

Питання про етимологію та семантичний розвиток наведених вище продовжень псл. **trьvoga* є складним і ще й досі остаточно не розв'язаним у слов'янському мовознавстві. Автори опрацьованих етимологічних словників або взагалі пропускають цю лексему, або наводять стислі коментарі до неї, зазначаючи, як правило, що представлене трактування ненадійне і визнається далеко не всіма вченими.

Аналізуючи словотвірну будову праслов'янської лексеми **trьvoga*, М. Фасмер убачає в морфемі *trь-* підсилювальний префікс, той самий, що й в російських формаціях *треволнение, трезвон, треклятый*, а корінь *vog-* учений ототожнює з коренем у слові *отвага* (Фасмер, 1973, т. 4, с. 97). Подібну версію ґенези рос. *тревога* пропонує М. М. Шанський. Учений також уважає етимологічно спорідненими лексеми *тревога* та *отвага* і виводить їх з нім. *Wāga*, пол. *waga* «вага, ваги» (Шанский, Боброва, 1994, с. 218, 322). Цю гіпотезу підтримує і П. О. Селігей, зазначаючи, що подібне етимологічне витлумачення цілком відповідає моделі семантичного розвитку «вага, щось тяжке» → «негативна емоція» (Селігей, 2001, с. 30).

Проти цієї точки зору виступає проф. П. Я. Черних, підкреслюючи, що в дериваті **otъvaga* корінь *vag-* є германізмом, голосний *a* тут не може чергуватися з *o* (Черных, 2001, т. 2, с. 260). Не досить переконливими, на думку вченого, є також спроби звести псл. **trьvoga* до кореня ie. **ter-* «терти» (Младенов, 1941, с. 637–638) та порівняння його з пол. *trwać*, чес. *trvati*, укр. *тривати* із загальним значенням «продовжуватися, тривати» (Brückner, 1970, с. 578), що в кінцевому результаті через посередництво лит. *trìnti* «терти, натирати» знову повертає нас до згаданого ie. **ter-*. Учений уважає, що фонетичні факти швидше свідчать про корінь ie. **trei-* (**trĭ-*) – «три». Псл. **trьvoga*, таким чином, є дериватом із суфіксом *-og-(a)*, подібно як псл. **bьrloga*, рос. *острога* від кореня ie. **tris-* «тричі» (формант *s* перед суфіксом *-uo-* занепав). Отже, **trьvoga*, на думку

П. Я. Черниха, спочатку могло означати сигнал з боку противника про готовність до бою, повторений тричі (Мельничук, 2006, т. 5, с. 635–636; Черных, 2001, т. 2, с. 260).

Автор етимологічного словника польської мови А. Брюкнер кваліфікує лексему пол. *trwoga* як похідну від дієслова *trwać*, утворену за допомогою суфікса *-og-*. Але при цьому дослідник висловлює застереження, що значення емоції не співвідноситься зі значенням твірної основи (Brückner, 1970, с. 578), а в додатках до словника вчений генетично пов'язує іменник *trwoga* з вербативом *trwonić* «витрачати (гроші)» та *truć* «труїти» (Brückner, 1970, с. 684). У сучасній польській мові, звісно, не існує співвіднесеності між цими одиницями з огляду на відмінну семантику дієслова, що вважається мотивувальним.

В. Борись у своїй лексикографічній праці також припускає ймовірність походження пол. *trwoga* від праслов'янського дієслова **trьvati* зі значенням «тривати; терпіти, страждати». У цьому разі досліджуваний емотив первинно міг би мати сенс «страждання з якогось приводу, стан неспокою» (Boryś, 2005, с. 646).

Спробу аналізу наведених вище лексем у контексті погніздової орієнтації при реконструкції й етимологізації праслов'янського лексичного фонду представила Ж. Ж. Варбот. Авторка, підтримуючи думку А. Брюкнера про спорідненість пол. *trwoga* з *trwać*, *truć*, уважає семантичний розвиток «терти, знищувати → неспокій» цілком очевидним. Словотвірна будова *trw-oga*, на думку дослідниці, підтверджується фіксацією семантично і структурно спорідненого цслов. *растръва* «погибель» (Варбот, 1998, с. 225). У процесі реконструкції формування семантики цих дієслів, зазначає Ж. Ж. Варбот, слід ураховувати сходження периферійних сенсів їх континуантів (а також продовжень псл. **terti* як їх основи) та значення лексеми *trwoga*. Найістотнішими є такі значення: у продовжень **terti* – «мучити(сь)» (друс. *сътирати*), «піклуватись, турбуватись» (псл. **starati sę*), «(ви)терпіти» (слц. *natriet' sa*), «наполягати» (пол. *nacierać na kogo*, чес. *dotírati*, слц. *dotierat'*), «затримуватись, постійно десь знаходитись» (рос. розм. *отираться*); у континуантів **truti* – «мучитись, терзатись» (пол. *truć się*), «потребувати чогось» (нлуж. *tšuś*); у продовжень **trъvati* – «піклуватись, турбуватись; зважати на щось» (Варбот, 1998, с. 226), пор. також пол. *trwać o kogoś / o coś – "**Nie trwam** o jedzę, kiedy dobrze siedzę", "Dobry człowiek swéj cnocie ufa, **nie trwa** na mowy ludzkie"* (Linde, 1859, т.5, с. 717).

Наведені континуанти виразно демонструють співіснування сенсів «мучити(сь), страждати» та «непокоїтись, турбуватись», що базуються на вихідному значенні «терти» → «мучити» → «знищувати». У функції семантичної типологічної паралелі пор. псл. **pekti(sę)* «мучити(ся), страждати» і «турбуватися, опікуватися» (Черниш, 2003, с. 146). Хоча мотивація ммучити(сь)» → «тривога» є характерною радше для мікрополя із загальною семантичною рисою «смуток» (пор. пол. *strapienie* «журба» < *trapić* «мучити», чес. *trápení* «смуток» < *trápit* «мучити» < псл. **torpiti* «мучити»), однак, якщо врахувати результати психологічних досліджень, згідно з якими стан тривоги на рівні суб'єктивного переживання визначається як комбінація кількох дискретних емоцій (страху в поєднанні зі смутком, печаллю, провиною, соромом тощо) (Ильин, 2001, с. 325), то представлений значеннєвий розвиток видається нам вельми ймовірним. Додамо, що семантичний перехід «спричинення болісних фізичних відчуттів» → «стан страху» є досить регулярним для аналізованого мікрополя у польській мові, пор. *bać się* «боятись» < псл. **biti* «бити», *przerażenie* «жах« < **raziti* «ранити, калічити« та ін.

У старопольській мові іменник *trwoga* безпосередньо не номінував емоції, а мав значення «суперечка, конфлікт, сутичка», а також «загальна розгубленість, сум'яття, безладдя», пор.: *Thy dawnosczy mayą bycz trzymany, gdy ziemya gest w pokoyu, bo czassv **trwog** abo zamyeszanya o tem na rostropnosczy sądzy tho spvsczmy* (Urbańczyk, 1987, т. 9,

с. 196), а вторинні дієслова *roztrwożyć / roztrważać* були синонімічними до сучасних *roztrwonić* «розтратити, змарнувати» (Urbańczyk, 1981, т. 8, с. 18).

У процесі історичного розвитку, згідно зі свідченнями лексикографічних джерел, лексема *trwoga*, поряд із конкретним змістом «військова тривога, сигнал про небезпеку» ("*Do broni już biją* ***trwogę*** *na odwachu*"), набула також сенсу психічного стану людини й уживалася на позначення «боязнь із замішанням, страх», наприклад, "*Przekęknięcie, nagła* ***trwoga****, przez uderzenie zmysłów przedmiotem nadzwyczajnym, lub zdającym się grozić niebezpieczeństwo*", "*Strasznać to chwila, drżysz,* ***trwoga*** *w oczach nieprzyjaciół mnoży*" (Karłowicz i in., 1919, т. 7, с. 132; Linde, 1859, т. 5, с. 717). У подібних контекстах реалізуються значення, утворені на базі вихідного шляхом первинної метафоризації.

Дієслівна лексема *trwożyć (się)* мала низку префіксальних корелятів – *strwogać, strwagać, strwożyć, natrwożyć, potrwożyć, przetrwożyć, wytrwożyć* та *zatrwożyć* на позначення різних проявів цього емоційного стану.

А. Красінський, аналізуючи семантичну структуру синонімічних субстантивів із загальним значенням «страх», зауважує, що тривога, поряд зі змістом, характерним для військової термінології, означає також зворушення душі внаслідок впливу звістки про небезпеку, яка загрожує (Krasiński, 1885, т. 1, с. 29).

На початку XX ст. лексема *trwoga* була полісемічною. Окрім значення психічного стану людини, вона мала такі семантичні різновиди: «переполох, безладдя» (*niespodziana w mieście powstała* ***trwoga***), «військова тривога», «відповідний сигнал, який сповіщає про небезпеку» ("*Na* ***trwogę*** *uderzyć w bębny kazał*") та «нещастя, поразка» ("*Nie pytał się (Bonaparte) chleba, masła, bo go w Moskwie* ***trwoga*** *zasła*") (Karłowicz i in., 1919, т. 7, с. 132). У сучасній польській мові відбулося звуження значення від конкретного до абстрактного, «психологічного».

Перейдемо до наступного конституента аналізованого лексико-семантичного мікрополя страху, а саме до лексеми, яка номінує душевний неспокій, хвилювання у польській мові. Апелятив ***niepokój*** у сучасній польській мові має два значення, перше з яких належить до аналізованої групи «психічний стан, що характеризується сильним збудженням, напруженням, труднощами в зосередженні думки й діях; відсутність спокою, рівноваги; страх» (*spojrzenie pełne niepokoju; niepokój ogarnia / przejmuje / nurtuje kogoś*). Другий сенс цього іменника, вжитого, як правило, у множині – «розруха, сум'яття, безлад», – є застарілим (*niepokoje wojenne; siać / wywoływać / wzniecać niepokoje*) (Szymczak, 1979, т. 2, с. 331).

Формально це найменування є префіксальним утворенням із заперечним префіксом *nie-* і становить антонім до апелятивів *pokój, spokój* «мир, спокій». Подібна словотвірна модель утворення субстантивів із досліджуваного семантичного мікрополя у слов'янських мовах достатньо продуктивна, пор. влуж., нлуж. *nje-měr*, слц. *ne-mir*, слн. *ne-mir*, укр. *не-спокій*, де префікс означає «заперечення; брак, відсутність чогось», а корінь має значення «спокій» (пор. аналогічну структуру рос. *бес-покойство*). Щодо семантичної мотивації цієї назви, вважаємо, що вона опосередковано пов'язана із семою «рух», оскільки виражає опозицію до стану спокою.

У старопольський період аналізований іменник також безпосередньо не означав емоції, а мав сенс «порушення спокою, розруха, безладдя, незгода», пор.: "*A tak syó wzbudzil gnyew bozi przecyw ludowu pokolenyv...y poddal ge pan w* ***nyepokoy*** *a w zagubó*" (Urbańczyk, 1965, т. 5, с. 214). Як свідчить словник польської мови XVI ст., у середньопольську добу лексема набула вторинного значення і поряд зі змістом «відсутність спокою в країні, загроза з боку ворогів, війна», почала означати також психічний дискомфорт людини – "*Iż węzłem nieroSpletnym trwożysz duSzę Swoię / Biorąc ná nię tysiąc trosk / przykré* ***niepokoie****?*" (Mayenowa, Bartmiński і Bąk, 1987, т. 17, с. 506).

У XIX-XX ст. апелятив виражав зміст «неспокій, невпевненість, нестерпне хвилювання, занепокоєння, тривога» ("*Byś serce moje rozkroił, nic w nim nie najdziesz inszego, jako te* ***niepokoje****: sromota, wstyd...*", "*Uspokój sumienie moje, które mi wielkie niepokoi* ***czyni***"), а також у словосполученні *niepokój na zegarku* «тікання годинника» (Karłowicz i in., 1904, т. 3, с. 311).

Варто зауважити, що в семантичній структурі аналізованого субстантива інтелектуальна оцінка ситуації переважає над власне психічною, на відміну від більшості позначень страху, які переважно описують безпосередню реакцію душі або нервової системи на певну ситуацію, пор.: "*No i nadszedł wreszcie oczekiwany z wielkim* ***niepokojem*** *i podnieceniem dzień pierwszego notowania Żywca*" (Miller M. Pierwszy milion), "*Wszystkie dzieci spoglądały na siebie* ***z niepokojem*** *i wyczekiwaniem*" (Żurawska Z. Jutro niedziela), "*Szczególny* ***niepokój*** *budzi fakt, że choroba dotyczy przeważnie ludzi młodych*" (медична реклама).

Вербатив *niepokoić się* уживається в подібних контекстах, пор.: "*Ponieważ nie powracał długo, zaczęła* ***się niepokoić***" (Makuszyński K. Szatan z siódmej klasy).

Сполучувальні властивості аналізованого найменування в сучасній польській мові є характерними для позначень страху. Досліджуваний іменник уживається, як правило, в атрибутивних контекстах типу *ciągły, gorączkowy, nieustanny, rosnący, stały niepokój*. Наведені словосполучення свідчать про те, що ця емоція може бути не лише миттєвою реакцією, але і довготривалим емоційним станом, пор. також: "*Ona* ***żyła w nieustannym*** *gorączkowym* ***niepokoju*** *i nie mogła sypiać po nocach*" (Skorupka, 1974, т. 1, с. 507). У колокації з прийменником ***o*** лексема вживається на позначення об'єкта цього душевного переживання й означає «піклуватися про когось, хвилюватися за когось» – *niepokój o syna / o żonę / o powodzenie wyprawy.*

Польська мова засвідчує також низку словосполучень з іменником *niepokój* у виразних образних контекстах – *rozwiać niepokój, niepokój wieje* (*skądś)* (у цьому контексті *niepokój* імплікується як летюча субстанція), *siać / posiać niepokój* (асоціація із зерном), *niepokój dręczy / trawi kogoś, miota kimś, wkrada się do serca kogoś* (зіставлення з ворожою силою), *wzrasta w duszy, maluje się na czyjejś twarzy* тощо.

До кола спільнокореневих субстантивів належать віддієслівні іменники типу nomina actionis *zaniepokojenie* та *niepokojenie się*, значення яких є синонімічним до *niepokój* (*coś budzi / wywołuje w kimś zaniepokojenie*). Дієприслівниковими й дієприкметниковими дериватами аналізованої лексеми є *niepokojąco* і *niepokojący*, *zaniepokojony* (Szymczak, 1979, т. 2, с. 331; Szymczak, 1981, т. 3, с. 873).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, комплексний синхронічно-діахронічний опис назв на позначення хвилювання та неспокою, здійснений у статті, виявив, що ці емоції мають у польській мові свою специфіку як в аспекті вербалізації, так і в аспекті їх тлумачення, мотивації, вираження, а також значеннєвої еволюції. **Перспективним** видається розгляд особливостей відбиття відповідного емоційного стану у польській мові у порівнянні та зіставленні з іншими слов'янськими мовами, чому плануємо присвятити наші подальші дослідження.

Бібліографічний список

Білодід, І. К., Бурячок, А. А. та Гнатюк, Г. М., 1979. *Словник української мови*, в 11-ти т. Київ : Наукова думка, Т. 10, с. 253.

Варбот, Ж. Ж., 1998. О погнездовой ориентации при реконструкции и этимологизации праславянского лексического фонда. В : J. Rusek and W. Boryś, ed. *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*. Warszawa : Energia, s. 223–231.

Ильин, Е. П., 2001. *Эмоции и чувства*. Санкт-Петербург : Питер.

Мельничук, О. С., та ін., 2006. *Етимологічний словник української мови*, Київ : Наукова думка, т. 5.

Младенов, С., 1941. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София : Kn-vo Kh. G. Danov.

Ожегов, С. И., 1990. *Словарь русского языка*. Москва : Русский язык, 1990.

Селігей, П. О., 2001. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові. *Мовознавство*, 1, с. 24–33.

Стоянов, І. А. та Чмир, О. Р., 1988. *Болгарсько-український словник*. Київ : Наукова думка.

Фасмер, М., 1973. *Этимологический словарь русского языка*. Москва : Прогресс, т. 4.

Черниш, Т. О., 2003. *Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні : (гніздовий підхід)*. Київ.

Черных, П. Я., 2001. *Историко-этимологический словарь современного русского языка, в 2-х т.* 4-е изд. Москва : Русский язык, Т. 2.

Шанский, Н. М. и Боброва, Г. А., 1994. *Этимологический словарь русского языка*. Москва : Прозерпина.

Bańko, M., red. 2000. *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, T. 2.

Boryś, W., 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków : Wydawnictwo Literackie.

Brückner, A., 1970. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa : Wiedza Powszechna.

Karłowicz, J., Kryński, A. i Niedźwiedzki, W., 1904. *Słownik języka polskiego*. Warszawa : Nakładem prenumenatorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, T. 3.

Karłowicz, J., Kryński, A. i Niedźwiedzki, W., 1919. *Słownik języka polskiego*. Warszawa : Nakładem prenumenatorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, T. 7.

Krasiński, A. St., 1885. *Słownik synonimów polskich*. Kraków : Akademia Umiejętności, T. 1.

Linde, S. B., 1859. *Słownik języka polskiego*. Lwów : W drukarni Zakładu Ossolińskich, T. 5.

Mayenowa, R., Bartmiński, J. i Bąk, St., 1987. *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, T. 17, s. 506.

Skorupka, S., 1974. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa : Wiedza Powszechna, T. 1–2.

Szymczak, M., red. 1979. *Słownik języka polskiego*, t. 1–3. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, T.2.

Szymczak, M., red. 1981. *Słownik języka polskiego*, t. 1–3. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, T. 3.

Urbańczyk, S., 1965. *Słownik Staropolski*. Warszawa : PAN, T. 5.

Urbańczyk, S., 1981. *Słownik Staropolski*. Wrocław ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, T. 8.

Urbańczyk, S., 1987. *Słownik Staropolski*. Warszawa : PAN, T.9.

Wierzbicka, A., 1971. *Kocha, lubi, szanuje : medytacje semantyczne*. Warszawa : Wiedza Powszechna.

References

Bańko, M., ed. 2000. *Inny słownik języka polskiego* [*Another dictionary of the Polish language*], vol. 1–2. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, Vol. 2. (in Polish).

Bilodid, I. K., Buriachok, A. A. and Hnatiuk, H. M., 1979. *Slovnyk ukrainskoi movy* [*Dictionary of Ukrainian language*], in 11 vol. Kyiv : Naukova dumka, Vol. 10, p. 253. (in Ukrainian).

Boryś, W., 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego* [*Etymological dictionary of the Polish language*]. Kraków : Wydawnictwo Literackie. (in Polish).

Brückner, A., 1970. *Słownik etymologiczny języka polskiego* [*Etymological dictionary of the Polish language*]. Warszawa : Wiedza Powszechna. (in Polish).

Chernykh, P. Ya., 2001. *Istoriko-etimologicheskiy slovar sovremennogo russkogo yazyka* [*Historical and etymological dictionary of the Russian language*], in 2 vol. 4th ed. Moskva : Russkiy yazyk, Vol. 2, p. 260. (in Russian).

Chernysh, T. O., 2003. *Slovianska leksyka v istoryko-etymolohichnomu vysvitlenni : (hnizdovyi pidkhid).* [*Slavic vocabulary in historical and etymological coverage : (word family approach)*]. Kyiv. (in Ukrainian).

Fasmer, M., 1973. *Etimologicheskiy slovar russkogo yazyka* [*Etymological dictionary of the Russian language*]. Moskva : Progress, Vol. 4. (in Russian).

Ilin, Ye. P., 2001. *Emotsii i chuvstva* [*Emotions and feelings*]. Sankt-Peterburg : Piter. (in Russian).

Karłowicz, J., Kryński, A. and Niedźwiedzki, W., 1904. *Słownik języka polskiego* [*Polish dictionary*]. Warszawa : Nakładem prenumenatorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, Vol. 3. (in Polish).

Karłowicz, J., Kryński, A. i Niedźwiedzki, W., 1919. *Słownik języka polskiego* [*Polish dictionary*]. Warszawa : Nakładem prenumenatorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, Vol. 7. (in Polish).

Krasiński, A. St., 1885. *Słownik synonimów polskich* [*Dictionary of Polish synonyms*]. Kraków : Akademia Umiejętności, T. 1. (in Polish).

Linde, S. B., 1859. *Słownik języka polskiego* [*Polish dictionary*]. Lwów : W drukarni Zakładu Ossolińskich, Vol. 5, p. 717. (in Polish).

Mayenowa, R., Bartmiński, J. and Bąk, St., 1987. *Słownik polszczyzny XVI wieku* [*Dictionary of the Polish language of the 16th century*]. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Vol. 17, p. 506. (in Polish).

Melnychuk O. S. i in., 2006. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [*Etymological dictionary of the Ukrainian language*]. Kyiv : Naukova dumka, Vol. 5. (in Ukrainian).

Mladenov, S., 1941. *Etimologicheski i pravopisen rechnik na blgarskiya knizhoven ezik* [*Etymological and spelling dictionary of the Bulgarian literary language*]. Sofiya : Kn-vo Kh. G. Danov. (in Bulgarian).

Ozhegov, S. I., 1990. *Slovar russkogo yazyka* [*Dictionary of the Russian language*]. Moskva : Russkiy yazyk. (in Russian).

Selihei, P. O., 2001. *Vnutrishnia forma nazv emotsii v ukrainskii movi* [*The internal form of the names of emotions in the Ukrainian language*]. Movoznavstvo, 1, pp. 24–33. (in Ukrainian).

Shanskiy, N. M. and Bobrova, G. A., 1994. *Etimologicheskiy slovar russkogo yazyka* [*Etymological dictionary of the Russian language*]. Moskva : Prozerpina. (in Russian).

Skorupka, S., 1974. *Słownik frazeologiczny języka polskiego* [*Phraseological dictionary of the Polish language*]. Warszawa: Wiedza Powszechna, Vol. 1–2, p. 507. (in Polish).

Stoianov, I. A. and Chmyr, O. R., 1988. *Bolharsko-ukrainskyi slovnyk* [*Bulgarian-Ukrainian dictionary*]. Kyiv : Naukova dumka. (in Ukrainian).

Szymczak, M., ed. 1979. *Słownik języka polskiego* [*Polish dictionary*], vol. 1–3. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Vol. 2. (in Polish).

Szymczak, M., ed. 1981. *Słownik języka polskiego* [*Polish dictionary*], vol. 1–3. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Vol. 3. (in Polish).

Urbańczyk, S., 1965. *Słownik Staropolski* [*Old Polish Dictionary*]. Warszawa : PAN, Vol. 5, p. 214. (in Polish).

Urbańczyk, S., 1981. *Słownik Staropolski* [*Old Polish Dictionary*]. Wrocław ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Vol. 8, p. 18. (in Polish).

Urbańczyk, S., 1987. *Słownik Staropolski* [*Old Polish Dictionary*]. Warszawa : PAN, Vol. 9, p. 196. (in Polish).

Varbot, Zh., 1998. O pognezdovoy orientatsii pri rekonstruktsii i etimologizatsii praslavyanskogo leksicheskogo fonda [Word family orientation during the reconstruction and etymologization of the Proto-Slavic lexical fund]. In : J. Rusek and W. Boryś, ed. *Proto-Slavic and its disintegration*. Warszawa: Energia, pp. 223–231. (in Russian).

Wierzbicka, A., 1971. *Kocha, lubi, szanuje : medytacje semantyczne* [*He loves, likes, respects: semantic meditations*]. Warszawa : Wiedza Powszechna. (in Polish).

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021.

I. Askerova

POLISH EMOTION NAMES WHICH MEAN ANXIETY AND DISQUIET

The article is devoted to the in-depth historical, etymological and semantic-structural characteristics of vocabulary to denote emotional states of anxiety, excitement, disquiet in the Polish language. Semantic, grammatical, linguo-cognitive properties, as well as the origin and formal-derivational and semantic development of the corresponding lexemes are considered.

Polish linguists have repeatedly turned their attention to the relevant group of vocabulary, but they have considered, as a rule, only the key noun pol. strach, and many arrays of relevant language units have not yet received scientific coverage. In addition, the historical aspect is still the least studied in the polish linguistics, which reveals the origin of the names of emotions, their formal derivational development, models of initial semantic motivation and patterns of further semantic evolution.

Numerous explanatory, phraseological, etymological lexicographical sources of Polish and other Slavic languages, dictionaries of synonyms and cognate words, The National Corpus of Polish, as well as studies in the field of psychology of human emotions and feelings served as a material for the analysis.

*Both emotion names pol. trwoga and niepokój are characterized in the modern Polish language by a fairly wide combination, on the basis of which the image of anxiety and disquiet in the minds of Polish speakers is reproduced. Thus, this emotion is represented as a substance (either liquid or volatile) that fills the human body; grain (like sow grain or panic); a tormenting enemy force, causing pain, and so on. Questions about the etymology and semantic development of the protoslav. *trьvoga is complex and still not definitively solved in Slavic linguistics. The analysis of numerous etymological lexicographical sources revealed that the most probable semantic transition is "causing painful physical feeling" → "state of fear". Name of pol. niepokój is formally a prefix formation with the negative prefix nie- and is an antonym to the appellatives: pokój, spokój "peace, tranquillity". We interpret the semantic motivation of this name as one that is indirectly related to the seme "movement", as it expresses opposition to the state of rest. Names of anxiety and restlessness which were traced in the field of the semantic and formal evolution for a significant time frame revealed that these names in the Old Polish era did not mean emotional experience, but functioned to denote very specific situations – disputes, conflicts, skirmishes; devastation, disorder, disagreement. During the historical development of the Polish language, the analyzed lexemes acquired a secondary "emotional" meaning, which is main today, namely "state, feeling anxious about what may happen, threatening; fear, horror", "mental state characterized by strong arousal, tension, difficulty concentrating thoughts and actions; lack of peace, balance; fear".*

Key words: *emotional vocabulary, language picture of the world, conceptualization, semantics, etymology.*